

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Simon József

Középkori és reneszánsz eszmetörténet

Montaigne filozófiája

12.2 lecke – 20 perc

Montaigne és a szkepticizmus

Montaigne filozófiája alapvetően szkeptikus orientációjú. A francia író koncepciózusan alkalmazza az esszé általa felállított módszertani elveit, ami azt jelent, hogy nem habozik antik szerzők szövegeinek idézni: Montaigne a korai újkori szövegírás zsonglőrje. Esszéinek

Montaigne: *Raymond Sebond mentsége*, in: *Esszék*, II., 207:

Ha valaki keres valamit, erre jut: vagy azt mondja, hogy megtalálta, vagy hogy nem találta, vagy hogy keresi még. Az egész filozófia e három nemre oszlik. Szándéka az igazság, a tudás és a bizonyosság keresése. A peripatetikusok, epikureusok, sztoikusok és mások úgy vélték, hogy megtalálták. Ők alapították meg az ismert tudományokat, és biztos tudomásként taglalták ezeket. Kleitomakhosz, Karneadész és az akadémikusok reményvesztetten felhagytak a kutatással és úgy vélték, hogy az igazság a mi eszközeinkkel felfoghatatlan. Amire jutottak, az az emberi fogyatékoság és tudatlanság; ennek a pártnak volt a legtöbb követője és a legnemesebb hívei.

Sextus Empiricus: *A pürrhonizmus alapvonalai* 2-3, in: *Antik szkepticizmus*, szerk. Kendeffy Gábor, ford. Lautner Péter, Budapest, Atlantisz, 1998, 171:

Talán emiatt van az, hogy a filozófiai kutatás esetében is némelyek azt mondták, hogy megtalálták az igazságot, mások azt állították, hogy azt nem lehet megragadni, megint mások pedig még kutatják. Azok, akiket szigorú értelemben neveznek dogmatikusoknak, úgy vélik, hogy megtalálták – ilyenek az arisztotelianusok, az epikureusok, a sztoikusok és mások is. Kleitomakhosz, Karneadész és más akadémiai filozófusok ellenben azt állították, hogy megragadhatatlan. A szkeptikusok pedig tovább kutatnak.

nagy része voltaképpen intertextuális módszerrel egymás mellé helyezett antik szövegekből áll: a művek eredetisége épp az idézés gesztusában, az egymás mellé illesztés koncepciózus voltában áll. A szkeptikus filozófiai alapállás szempontjából Montaigne legfontosabb forrásszövege Sextus Empiricus *A pürrhonizmus alapvonalai* című műve, melyet 1569-ben

publikáltak először a híres ógörög-filológus Henry Etiénne (Henricus Stephanus) fordításában.

SEXTI PHILOSOPHI

OPYRRHONIANARVM HYPO-
TYPΩΣΕΩΝ

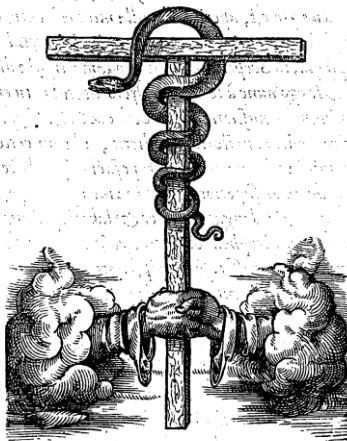
LIBRI TRÉS,

QVIBVS in pres. Philosophia: partes severiffimè

inquiretur.

LIBRI magno ingenij acuminè scripti, variaque doctrina
referti: Græcè nunquam, Latine nunc primùm editi,

Interprete Henrico Stephano.

PARISIIS.

1569.

Sextus Empiricus *A pürrhonismus alapvonalai*
(Paris 1569) című műve első latin nyelvű
kiadásának címlapja

Sextus Empiricus műveinek kiadásának köszönhetően az antik szkepticizmus érvrendszer széles körben történő hozzáférhetővé vált a korai újkor gondolkodói számára. A 16-17. századi gondolkodók érzékenységét a szkepticizmus filozófiája iránt az táplálta, hogy az európai intellektuális környezetet egyfajta válsághelyzet jellemezte: a kor vallásháborúi és a földrajzi-tudományos felfedezések megingattak minden olyan bizonyosság-igényt, mely képes lett volna a teoretikus világinterpretációkat és a különböző társadalmi-vallási orientációkat egységes világnézetű formálni.

Az antik szkepticizmus filozófiája leegyszerűsítve azt tanította, hogy nem rendelkezünk bizonyos **igazság-kritériummal** az elméleti igényű kijelentésekre vonatkozóan, ezért **fel kell függesztenünk ítéletünket**

bármely olyan kijelentéssel kapcsolatban mely egy jelenség-szintű tény elméleti magyarázatára tart igényt. Ekkor az egymásnak **ellentmondó kijelentések egyensúlyi helyzetét** (iszosztheneia) állapítjuk meg, ami **zavartalan lelkiállapothoz** (ataraxia) vezet, és biztosítja a tények közötti gyakorlati jellegű orientációt.

Az **antik szkepticizmusnak** két ágát különítjük el a filozófia történetében:

1) **Akadémiai szkepszis:** Minden tudásunk kétely alá

Montaigne: *Raymond Sebond mentsége*, in: *Esszék*, II., 207-208:

Pürrhón és a többi szkeptikus [...] azt mondja, hogy még keresi az igazságot. Ezek úgy vélik, hogy aki azt hiszi, megtalálta, mérhetetlenül becsapja magát; és hogy túlságosan vakmerő hiúság van abban a második fajtában is, amelyik azt bizonygatja, hogy emberi erő nem képes eljutni hozzá. Hiszen saját hatalmunk mértékének megállapítása, a dolgok nehézségének megismerése és megítélése nagy és rendkívüli tudomány, amelyre az ember aligha képes.

[...]

A tudott, megítélt, kárhoztatott tudatlanság nem teljes tudatlanság: akkor az, ha magáról sem tud. Ahhoz, hogy teljes tudatlanság legyen, ismernie kell saját önmaga értékét. Eképpen a pürrhonisták hivatása az, hogy megingassanak, kételkedjenek és kutassanak, semmit bizonyosnak ne tekintsenek, semmiért jót ne álljanak. A lélek három tevékenysége, a képzeleti, a vágyakozó és a jóváhagyó közül a két előbbit fogadják el; az utóbbit felfüggesztik és eldöntetlenül hagyják, anélkül, hogy erre vagy arra hajlanának, bármennyire is könnyű volna.

vonható, kivéve azt a tudásunkat, hogy „Nem tudhatunk semmit.”: e kijelentés az egyetlen igaz kijelentés.

2) **Pürrhoni szkepszis**: még a saját nem-tudásunkra vonatkozó tudásunkat sem fogadhatjuk el.

Montaigne bírálja az akadémiai szkepszist, és a pürrhóni szkepszist követi.

Montaigne: *Raymond Sebond mentsége*, in: *Esszék*, II., 208:

Mármost ítélőképességünk ilyen egyenes és hajlíthatatlan tartása, mely rendeltetés és jóváhagyás nélkül fogad minden tárgyat, az **ataraxiához** juttatja el őket, ami a békés megállapodott élet állapota, mentes mindama izgalomtól, melyeket a vélekedésünk és tudásunk okoz, hogy birtokolni véljük a dolgokat. [...]

Sextus Empiricus: *A pürrhonizmus alapvonalai* 26-27, in: *Antik szkepticizmus*, szerk. Kendeffy Gábor, ford. Lautner Péter, Budapest, Atlantisz, 1998, 178:

A szkeptikus ugyanis, miután azért kezdett el filozofálni, hogy a képzetekről döntsön, és felfogja a zavartalan lelkiállapot elérése érdekében, hogy melyik igaz és melyik hamis, egymásnak ellentmondó, azonos súlyú állítások tömegébe ütközött. Az ítélet felfüggesztésekor pedig, mintegy véletlenül, ráköszön a vélekedés tárgyaival kapcsolatos **zavartalan lelkiállapot**. Aki ugyanis valamiről úgy véli, hogy természettől fogva jó vagy rossz, annak lelke mindig zavarban lesz.

Az elméleti magyarázatok egyensúlyba hozása és az ítéletfelfüggesztés lelki állapota az ókori szkeptikus filozófust arra tette képessé, hogy az elméletek ne borítsanak fátylat szemére ne gátolják életének gyakorlati jellegű kérdéseit illetően.

Montaigne esszéiben **a szkepticizmus kulturális összehasonlító vizsgálatok forrásává** válik: egyik jogrendszer, egyik politikai berendezkedés és a test-lélek viszonyát tárgyaló egyik filozófia sem nevezhető a tapasztalat igaz elméletének. Egyrészt azért nem, mert minden jogrendszerrel, politikai berendezkedéssel és filozófiai megközelítéssel szemben felhozható egy másik, az előzővel egyenlő súlyú elmélet; másrészt azért nem, mert a közvetlen jelenség-szintű tapasztalat minden esetben gazdagabb annál, semmint azt bármely fogalmi háló képes volna lefedni (lásd a 12.1 leckét!). Az elméletek és kultúrák szkeptikus egyensúly háttere előtt megvalósuló komparatív vizsgálata a vallási bizonyosság területén az ún. **fideizmus** álláspontjához fog vezetni. A közvetlen hittapasztalat leírhatatlan bármiféle teológiai fogalomrendszerrel, épüljön az akár a Szentírás egyházi tradíció szerinti katolikus értelmezésére, akár a Szentírás közvetlen tapasztalatának elméletére támaszkodó protestáns interpretációjára.

Irodalom:

Michel Montaigne: *Raymond Sebond mentsége*, in: Uő.: *Esszék*, ford. Csordás Gábor, Pécs, Jelenkor, 2002, II. kötet, 127-339. ISBN: 963676302X

Sextus Empiricus: *A pürrhonizmus alapvonalai* 2-3, in: *Antik szkepticizmus*, szerk. Kendeffy Gábor, ford. Lautner Péter, Budapest, Atlantisz, 1998, 171-373. ISBN: 9639165050

Pavlovits Tamás: *A szkepszis helye Montaigne és Descartes gondolkodásában*, Világosság, XLIX évf. 2008/11-12, 59-73. o.

Kérdések:

1. Melyik antik filozófiai irányzathoz kapcsolódik Montaigne?
2. Hogyan függ össze az esszé modern módszere ezzel az antik irányzattal?
3. Hogyan jelentkezik a vallási bizonyosság területén a Montaigne által követett ókori filozófiai irányzat?